

DOI: 10.33270/03253702.8
УДК 159.9:351.74:616.89-008.441.13(=:159.922.8)

КАЗМІРЕНКО Людмила*

кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5830-307X>;

ВЛАСЕНКО Софія

кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3645-9599>;

МАРТЕНКО Олександр

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0128-8387>

Гендерні психологічні особливості поліцейських із ніотиновою адикцією

Анотація. Дослідження присвячено аналізу гендерних психологічних особливостей поліцейських із ніотиновою залежністю. Ніотинова адикція серед представників силових структур є значущою медико-психологічною проблемою, що впливає на ефективність службової діяльності та професійну надійність. Увагу зосереджено на вивченні гендерних відмінностей у виявах поліцейських із ніотиновою залежністю, зумовлених відмінністю в стратегіях подолання стресу, мотиваційних установках і психоемоційних реакціях. Метою статті є емпіричне дослідження гендерно-психологічних характеристик працівників Національної поліції України, що мають тютюнову залежність. Методологічну основу становлять принцип детермінізму, системний та акмеологічний підходи. Досліджено розмежування понять «стать» і «гендер», наявність гендерних стереотипів, схильність до агресивності, особливості механізмів психологічного захисту. За результатами емпіричного дослідження (n=99) виявлено, що 63,3 % респондентів мають маскулітні риси, решта – фемітні; гендер не завжди збігається з біологічною статтю. У жінок із ніотиновою залежністю стереотипи виявляються частіше, ніж у чоловіків. Маскулітні поліцейські характеризуються виразнішими агресивністю й ворожістю, фемітні – вищим рівнем почуття провини. Найтипівішими механізмами психологічного захисту є заперечення, проєкція, компенсація та раціоналізація; у маскулітних осіб домінують раціоналізація і проєкція, у фемітних – регресія. Встановлено кореляційні зв'язки між рівнем агресивності, механізмами захисту та гендерними характеристиками поліцейських. Отримані результати мають практичне значення для розроблення диференційованих програм психологічної підтримки й профілактики адиктивної поведінки, а також для вдосконалення системи психологічного супроводу в Національній поліції України.

Ключові слова: поліцейський; біологічна стать; гендер; ніотинова залежність; гендерний стереотип; агресивність; психологічний захист.

Історія статті:

Отримано: 06.08.2025

Переглянуто: 19.09.2025

Прийнято: 22.10.2025

Рекомендоване посилання:

Казміренко Л., Власенко С., Мартенко О. Гендерні психологічні особливості поліцейських із ніотиновою адикцією. *Юридична психологія*. 2025. № 2 (37). С. 72–83. DOI: 10.33270/03253702.8

*Відповідальний автор

Вступ

Робота працівників Національної поліції України нерозривно пов'язана з високими психологічними навантаженнями, постійним зростанням рівня дистресу, що надзвичайно гостро виявляються в період війни. Стресогенними чинниками є нерегулярний робочий графік, ризики погіршення фізичного та психічного здоров'я, постійний тиск громадського осуду, що спричиняють вияви професійної деформації, проблеми із самооцінкою та професійною гідністю. Перелічене вище призводить до виникнення шкідливих звичок, передусім – нікотинової залежності. Зловживання нікотинном безпосередньо впливає на тривалість життя та ефективність роботи і працездатність правоохоронців. Саме тому дослідження психологічних особливостей залежності в цій професійній групі є особливо актуальним.

Наукові напрацювання дедалі частіше підтверджують, що психологічні механізми розвитку нікотинової адикції та підходи до її профілактики й лікування відрізняються залежно не тільки від статевої, а й від гендерної приналежності. Вивчення цих відмінностей дасть змогу створити індивідуалізовані програми допомоги, спрямовані на врахування специфічних потреб особистості залежно від її гендера. Одержані емпіричні дані в межах дослідження цієї теми може бути використано для поліпшення психологічної підтримки правоохоронців, розроблення освітніх програм для здобувачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, формування державної політики в галузі охорони здоров'я тощо.

Огляд літератури

Поняття гендерних особливостей активно досліджують зарубіжні й українські вчені, висвітлюють проблематику гендерної та статевої ідентичності, у межах якої автори пояснюють причину невідповідності між біологічною статтю та гендерною приналежністю, особливостями гормонального впливу (Meyer-Bahlburg, 2013; Hines., 2020), аналізують гендерні особливості психіки й поведінки особистості (Hyde, 2014), зосереджують увагу на відмінності понять статі й гендера (Torgimson, & Minson, 2005), обговорюють проблеми гендерної рівності (Kuravska,

2018; Saveva, & Yaroshenko, 2019; Klochko et al., 2021; Nalyvaiko, & Martseniuk, 2022; Shatrava, & Zinchenko, 2023; Hrytsai, 2024) і гендерних стереотипів (Brown, & Stone, 2016; Shvalb, 2019; Santoniccolo et al., 2023; Hrynychuk, & Khanetska, 2024).

Акцентують і на проблемі нікотинової залежності. Дослідники вивчають цей вид адикції як генетичну проблему (Mineur, & Picciotto, 2008; Davies, & Soundy, 2009; Pomahaibo, Berezan, & Petrushov, 2024), соціальну та гендерну проблему (Hiscock et al., 2012; Bedzai, & Shcherbyna, 2019; Patterson et al., 2022), захворювання або причину виникнення супутніх захворювань (Thorndike, & Rigotti, 2009; Duncan et al., 2019).

Попри всебічність і глибину вивчення, питання гендерних психологічних особливостей у поліцейських, які страждають на нікотинову залежність, не було предметом спеціальних досліджень, що й послугувало підставою для вибору теми.

У межах нашого дослідження ми поділяємо загальноприйняті в українській психології погляди, що дають змогу нам диференціювати поняття «гендер» і «стать». Зокрема, стать людини визначають сукупністю її біологічних і фізіологічних характеристик, таких як хромосомний набір, будова репродуктивних органів, співвідношення таких гормонів, як естроген, прогестерон і тестостерон, вторинні статеві ознаки. Стать є універсальною та залишається незмінною впродовж усього життя людини.

Гендер трактують як соціально-культурну конструкцію, що охоплює соціальні ролі, моделі поведінки, суспільні очікування та атрибути. У структурі поняття гендера визначають гендерну ідентичність, гендерні ролі та гендерну експресію. На відміну від статі, гендер не можна вважати універсальним, він може змінюватися під впливом соціального досвіду, формування нових поглядів і переконань.

У цій роботі зосередимо увагу на двох провідних типах гендера – фемінності та маскулінності. Ми характеризуємо ці види як такі, що формуються в процесі соціалізації, можуть бути притаманні людині незалежно від її біологічної статі й виявляються в особистісних і поведінкових особливостях (див. табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика психологічних і соціальних особливостей маскулінності та фемінності

Маскулінність	Фемінність
Сила й агресивність, що виявляються у фізичній та емоційній стійкості, домінуванні й ініціативності	Підвищена емоційність, вияви емпатії
Логічність мислення, стриманість в емоціях, раціональна поведінка	Пасивність, покірність, залежність від інших
Конкуренентоспроможність, лідерські риси	Акцентування на власному зовнішньому вигляді
Самодостатність, амбіційність, незалежність	Прагнення турбуватися про інших

Гендерні вияви можуть змінюватися в процесі життя. Слід також зазначити, що в умовах сучасних реалій фемінність може мати певні маскулінні риси, прикладом можуть слугувати лідерські особливості, прагнення до незалежності тощо (Levchenko, 2018; Velaskes-Montiel, 2019; Skrypchenko, 2025).

Ознаки ніотинової адикції відповідають ознакам хімічної залежності загалом. Відповідно до МКХ-11, виокремлюють три головні ознаки хімічної адикції, щонайменше дві з яких мають виявлятися постійно протягом року. До останніх належать:

- 1) порушення контролю за вживанням речовини;
- 2) пріоритет речовини над іншими аспектами життя;
- 3) фізіологічні вияви нейроадаптації (International classification..., 2019).

У реаліях сьогодення тютюнокуріння сприймають як соціальну, медичну й економічну проблему, проте залишається варіантом соціально прийнятної поведінки.

Матеріали та методи

Мета статті полягає в емпіричному дослідженні й аналізі гендерних психологічних особливостей працівників Національної поліції України, що мають залежність від куріння тютюну.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі завдання:

- 1) окреслити ключові поняття теми;
- 2) підібрати діагностичний інструментарій для визначення гендерної ідентичності та психологічних особливостей респондентів з ніотиновою залежністю;
- 3) встановити наявність чи відсутність кореляційного зв'язку між гендерними та психологічними особливостями досліджуваних;
- 4) окреслити перспективи подальших наукових розвідок.

Методологічні засади обраної теми полягають у філософсько-наукових положеннях, зокрема ґрунтуються на принципі детермінізму, відповідно до якого психіка особистості становить за своєю сутністю структурне поєднання біологічних і соціальних чинників; урахуванні системно-наукового підходу, який дає змогу розглядати адиктивну поведінку як частину цілісної особистості поліцейського, з огляду на особливості професійної діяльності, гендерні ролі та вплив соціуму; акмеологічному підході,

що надає можливість акцентувати на впливі ніотинової залежності на професійний розвиток особистості та процес самореалізації.

Для реалізації мети й завдань дослідження як діагностичний інструментарій ми обрали шкалу XII (М) «маскулінність-фемінність» Фрайбурзького особистісного опитувальника (FPI) (Hampel, & Selg, 2020), анкету «Гендерні стереотипи» (авторська розробка), методику вивчення схильності особистості до агресивної поведінки (А. Басс, А. Дарки), методику «Індекс життєвого стилю» (Г. Келлерман, Р. Плутчик, Г. Конте). Для встановлення взаємозв'язку між статевими, гендерними й особистісними особливостями в поліцейських із ніотиновою адикцією було використано метод кореляційного аналізу.

Дослідження було проведено протягом 2025 року на базі навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ. У дослідженні брали участь 99 осіб – слухачів курсів підвищення кваліфікації, які є працівниками Національної поліції України. Основним критерієм відбору респондентів був досвід регулярного тютюнокуріння впродовж п'яти й більше років. Серед досліджуваних було 45 осіб жіночої статі та 54 – чоловічої.

Результати й обговорення

У межах нашого дослідження ми визначили:

- 1) особливості гендерної ідентичності поліцейських із ніотиновою залежністю;
- 2) ставлення респондентів до гендерних стереотипів, які побутують у суспільстві;
- 3) гендерні особливості агресивної поведінки адиктивних осіб;
- 4) захисні механізми психіки в працівників поліції з адиктивною поведінкою.

Під час аналізу даних, отриманих за результатами шкали «маскулінність-фемінність» Фрайбурзького особистісного опитувальника (FPI), ми дотримувалися критерію, що результати від 1 до 7 балів відповідають фемінності, натомість результати від 8 до 14 балів – маскулінності.

За результатами діагностики маскулінність спостерігали в 63 осіб, що становить 63,6 % від загальної кількості досліджуваних. Решта осіб характеризуються фемінністю – 36,4 %.

За результатами психологічної діагностики слід зазначити, що ознаки маскулінності виявляють не лише чоловіки, що є цілком природно, а й жінки. У табл. 2 відображено розподіл за ознаками фемінності-маскулінності.

Таблиця 2

Розподіл ознак фемінності та маскулінності в жінок і чоловіків

Статева приналежність	Ознаки фемінності	
	Абсолютне значення	Відсоткова частка
Жінки (n=45)	30	66,7
Чоловіки (n=54)	6	11,1
Статева приналежність	Ознаки маскулінності	
	Абсолютне значення	Відсоткова частка
Жінки (n=45)	15	33,3
Чоловіки (n=54)	48	88,9

Відповідно до даних табл. 2, фемінність у чоловіків прослідковується зрідка (11,1 % від загальної кількості досліджуваних), натомість у жінок маскулінність спостерігається в близько третини обстежених (33,3 %). Ми пояснюємо таке явище потребою жінки бути сильною та витривалою, мати «чоловічі» риси в реаліях сьогодення, коли переважна більшість чоловіків захищають Батьківщину від російської навали. Крім того, жінки-поліціантки мають потребу адаптації до домінантної культури правоохоронних органів, яка стереотипно в Україні протягом тривалого часу вважали «чоловічою» професією. Саме потреба в адаптації є механізмом професійного зростання в середовищі, де надзвичайно цінують такі риси, як сила, рішучість, стресостійкість, лідерські риси й здатність домінувати.

3 метою вивчення ставлення респондентів до гендерних стереотипів, які побутують у суспільстві, ми використали авторську анкету «Гендерні стереотипи».

Респонденти відповідали на низку закритих запитань, що відображають погляд досліджуваних на наявність чи відсутність стереотипів за ознакою статі в сучасному суспільстві. Запитання згруповано за такими шкалами:

- I. Соціокультурні очікування
- II. Зовнішній вигляд
- III. Кар'єра та професійні ролі
- IV. Сімейні ролі

Що більше позитивних відповідей надасть реципієнт, то більше він переконаний у наявності стереотипів, які побутують у цьому суспільстві. Загалом за кожною шкалою максимальна кількість балів – 5. Загальна кількість балів – 20.

Пропонуємо ознайомитися з текстом анкети.

Соціокультурні очікування

1. Обов'язок жінки – готувати та прибирати, обов'язок чоловіка – здійснювати ремонтні роботи.

2. Жінка створена з ребра Адама, отже, вона завжди відіграє другорядну роль, порівняно з чоловіком.

3. Є розмови суто жіночі, а є – суто чоловічі.
4. Жінка й чоловік не можуть бути просто друзями.

5. У жінок свої компанії для проведення дозвілля, у чоловіків – свої.

Зовнішній вигляд

1. Жінка повинна бути гарною, а чоловік – сильним.

2. Жінка повинна бути молодшою за чоловіка.

3. Чоловіки люблять доглянутих жінок.

4. Зовнішній вигляд чоловіка безпосередньо залежить від жіночої турботи.

5. Жінка повинна витратити великі суми грошей на одяг, а для чоловіка несуттєво, у що він одягнений.

Кар'єра та професійні ролі

1. Є професії суто жіночі, а є суто чоловічі.

2. Жінка не може досягнути вершин у поліції, політиці, економіці, на відміну від чоловіка.

3. Жінки не вміють заробляти гроші, на відміну від чоловіків.

4. Жінка не може захоплюватися риболовлю, мисливством, натомість чоловік не може в'язати, шити.

5. Жінки створені для розумової праці, а чоловіки – для фізичної.

Сімейні ролі

1. Жінка повинна бути домогосподаркою, а чоловік – утримувати сім'ю.

2. Жінки завжди хочуть, щоб у сім'ї народилася дівчинка, а чоловіки хочуть сина.

3. Завдання жінки – бути берегинею роду, завдання чоловіка – бути опорою для сім'ї.

4. Жінка створена для турботи про сім'ю, а чоловік – для захисту сім'ї.

5. Дівчинка повинна брати приклад з мами, а хлопчик – з тата.

У табл. 3 представлено кількісний аналіз гендерних стереотипів у поліцейських із нікотиною залежністю.

Таблиця 3

Особливості гендерних стереотипів у поліцейських із нікотиною залежністю¹

Статева приналежність	Соціокультурні очікування	Зовнішній вигляд	Кар'єра та професійні ролі	Сімейні ролі
Загальна вибірка	3,6	3,9	3,8	4,3
Чоловіки	2,4	3,1	3,0	4,1
Жінки	4,6	4,6	4,5	4,5

¹ Табличні значення представлені в балах, що відповідають середньоарифметичному значенню.

Найбільше в респондентів виявляються стереотипи за шкалою «сімейні ролі», найменше – стереотипи, що відповідають культурним очікуванням, хоча відмінність між виявом стереотипів стосовно соціокультурних очікувань, зовнішнього вигляду та кар'єри незначна. У жінок стереотипи виявляються більше, порівняно з чоловіками.

Кореляційний зв'язок між гендерними стереотипами та гендерними ознаками в поліцейських із ніотиновою залежністю не прослідковується. Отже, середній показник схильності до гендерних стереотипів, які побутують у соціумі, є значущими для чоловіків і жінок, проте саме гендер як соціальна стаття не має особливого значення для підтримування чи відкидання суспільних стереотипів.

Для діагностики агресивних і ворожих реакцій поліцейських із ніотиновою адикцією використано тест «Опитувальник дослідження рівня агресивності» (А. Басс, А. Дарки).

Результати, отримані за цією методикою, надали можливість визначити індекс агресивності (ІА) й індекс ворожості (ІВ) у чоловіків-поліцейських і жінок-поліціанток із ніотиновою залежністю, а також визначити притаманність досліджуваним таких реакцій, як роздратування, негативізм, почуття провини (почуття сорому або аутоагресивність).

Результати дослідження представлено в табл. 4.

Згідно з даними табл. 4, чоловіки з адиктивною поведінкою, порівняно із жінками, вирізняються вищою агресивністю та ворожістю, проте слабшими почуттям провини та схильністю до аутоагресії.

Перш ніж перейти до детального аналізу результатів, вважаємо за доцільне пояснити, що усереднені табличні дані представлено відповідно до коефіцієнтів для кожної шкали. Під час обчислення індексу агресивності (ІА) й індексу ворожості (ІВ) було використано бали.

Розглянемо отримані результати (див. табл. 4) детальніше.

Фізичну агресію розглядають як застосування фізичної сили, що спрямоване на іншу особу. За цією шкалою результати, отримані в групі чоловіків, значно перевищують аналогічні результати, отримані в групі жінок (84,3 і 67,5 відповідно). Чоловіки частіше відстоюють власні інтереси за допомогою фізичної сили, що можна пояснити кращим фізичним розвитком.

Вербальна агресія, тобто здатність відстоювати власні інтереси за допомогою слів (погрози, залякування, ненормативна лексика, участь у вербальних конфліктах тощо), теж більше притаманна чоловікам (72,0), ніж жінкам (56,6).

Схожі результати отримано й за шкалою «Непряма агресія». Останню можна розглядати як опосередковану агресивність щодо інших осіб (наприклад, злі жарти), а також як агресію, що не має чіткого спрямування (наприклад, спалахи гніву, що виникають самі собою). У чоловіків цей вид агресії також домінує.

Отримані результати дослідження надали можливість порахувати індекс агресивності (ІА). Для розрахунку індексу агресивності ми використали формулу:

$$IA = \Phi A + BA + HA,$$

де ІА – індекс агресивності;

ΦА – рівень фізичної агресії;

ВА – рівень вербальної агресії;

НА – рівень непрямой агресії.

Нормою індексу агресивності (ІА) вважають 21 ± 4 (від 17 до 25).

Отже, виокремлено три рівні ІА:

I. Низький – до 16 балів включно.

II. Середній – від 17 до 25 балів.

III. Високий – 26 балів і більше.

Таблиця 4

Рівень агресивності в поліцейських із ніотиновою адикцією¹

Шкали	Загальна вибірка	Чоловіки	Жінки
Фізична агресія	76,7	84,3	67,5
Вербальна агресія	64,7	72,0	56,6
Непряма агресія	78,8	88,8	66,7
Негативізм	67,9	78,9	54,7
Роздратування	62,2	70,0	52,8
Підозрілість	92,3	95,3	88,7
Образа	87,5	90,3	84,1
Почуття провини	67,0	64,2	70,4

¹ Результати представлено у вигляді середньогрупового значення.

Під час аналізу отриманих даних встановлено, що в середньому в групі поліцейських із нікотиною адикцією індекс агресивності знаходиться в межах зазначеної норми й становить 21,2 бала. Водночас 18,2 % із загальної кількості досліджуваних характеризуються низьким рівнем індексу агресивності, 12,1 % – високим (високий індекс агресивності мають виключно чоловіки). Решта респондентів (69,7 %) мають індекс агресивності в межах заявленої норми. Хоча ще 12,1 % мають індекс агресивності на рівні верхньої межі норми, тобто 25 балів.

Негативізм характеризують як опозиційну форму поведінки, незгоду з поведінкою та вказівками інших, зокрема осіб, які обіймають вище соціальне становище (керівництво, батьки, друзі). Негативізм також характеризується прагненням зробити все навперекір, не так, як говорять інші. У межах нашої вибірки негативізм більше притаманний чоловікам (78,9), ніж жінкам (54,7).

Шкала роздратування – це яскраві емоційні вияви, що характеризуються різкістю та грубістю. Порівнявши з іншими шкалами, доходимо висновку, що результати за шкалою роздратування є найменш вираженими для респондентів у межах нашої вибірки (62,2 бала). Особливо низькі показники за цією шкалою прослідковуються в жінок з адиктивною поведінкою (52,8 бала).

Шкала підозрілості свідчить про недовіру до інших людей, тверде переконання в тому, що вони прагнуть зашкодити. Середньогрупове значення за цією шкалою є найвищим серед результатів, отриманих за іншими шкалами, – 92,3 бала. І хоча в жінок таке значення нижче, ніж у групі чоловіків (88,7 та 95,3 відповідно), воно все одно залишається доволі високим.

Яскраво вираженими є також результати за шкалою образи (87,5 бала). Автори методики характеризують образи як почуття ненависті до світу й гніву, що породжені власними реальними

або уявними стражданнями. Ми ж розглядаємо образи як свідчення вразливості, спричинене негативним ставленням або ігноруванням особистості з боку інших людей.

Результати, одержані за шкалами підозріливості й образи, надали можливість обчислити індекс ворожості (ІВ) в респондентів з адиктивною поведінкою. Під час розрахунку індексу ворожості ми використали формулу:

$$IB = П + О,$$

де ІВ – індекс ворожості;

П – результати за шкалою підозріливості;

О – результати, отримані за шкалою образи.

Нормою індексу ворожості (ІВ) слід вважати $6,5(7) \pm 3$ (тобто від 3,5(4) до 9,5(10) балів).

У середньому по групі ІВ перевищує норму й становить 15,1 бала.

Зазначимо, що індекс ворожості перевищує встановлену норму в усіх без винятку досліджуваних, причому в групі чоловіків ІВ вищий, ніж у групі жінок.

Шкала почуття провини (аутоагресії) засвідчує наявність докорів сумління в досліджуваних, а також заниженої самооцінки під час збереження позитивної або вияву негативної оцінки інших. Останнє можна відобразити словесними формулами: «я поганий – усі хороші» або «я поганий – усі погані». Порівняно з іншими шкалами, почуття провини в досліджуваних не має яскравого вираження (67,0), водночас жінки переважно відчують докори сумління та схильні до виявів аутоагресії, ніж чоловіки (70,4 та 64,2 бала відповідно).

Для встановлення взаємозв'язку між особливостями агресивності особистості та її гендерними особливостями ми використали метод кореляційного аналізу (див. рис. 1).

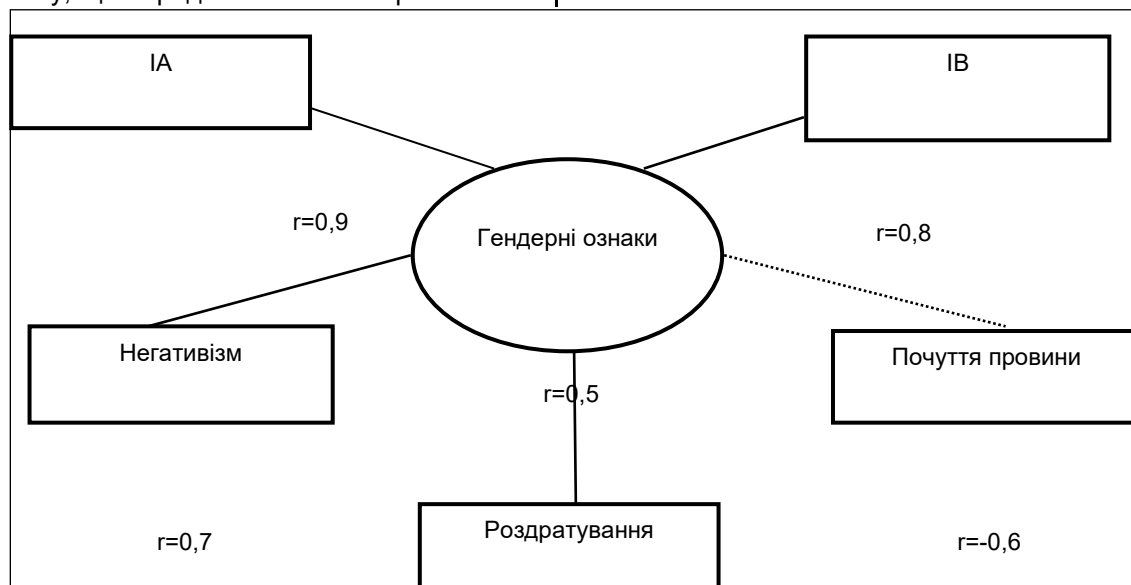

Рис. 1. Кореляційна плеяда, що відображає зв'язок між особливостями агресивності чоловіків-поліцейських і жінок-поліціанток із нікотиною залежністю та гендерними особливостями

За даними рис. 1, ми спостерігаємо прямий кореляційний зв'язок між гендерними ознаками, рівнем агресивності, індексами ворожості та негативізмом. Це означає, що незалежно від статевої приналежності маскулінні особи з ніотиновою залежністю виявляють більше ознак агресивності, порівняно з фемінними. Також є середні показники кореляції між роздратуванням і гендерними особливостями. Кореляція між почуттям провини та гендерними особливостями має зворотний характер, і це означає, що почуття провини більше притаманне фемінним особам.

Наступний етап діагностики був спрямований на визначення гендерних особливостей психологічного захисту в поліцейських із ніотиновою залежністю. Було враховано механізми психологічного захисту:

- 1) витіснення;
- 2) регресія;
- 3) заміщення;
- 4) заперечення;
- 5) проєкція;
- 6) компенсація;
- 7) гіперкомпенсація;
- 8) раціоналізація.

У табл. 5 ми представили кількісні результати дослідження.

Відповідно до табл. 5, у респондентів нашої вибірки найбільше виражені такі механізми психологічного захисту, як заперечення, проєкція, компенсація та раціоналізація.

Розглянемо результати діагностики детальніше.

Витіснення – це захист свідомості людини від стресових, травматичних, конфліктних подій, що виявляється в забуванні подій або їх деталей. Витіснення як механізм психологічного захисту використовує більше ніж 50 % досліджуваних із ніотиновою залежністю.

Регресія – це психологічний механізм, що повертає особистість до попередніх етапів розвитку. Особистість підсвідомо намагається

звільнитися від відповідальності. Так само, як і витіснення, регресія притаманна половині досліджуваних.

Заміщення – це механізм психологічного захисту, що виявляється в перенесенні агресії на об'єкти, що не несуть загрози. У межах нашої вибірки заміщення як психологічний захист притаманне 59,1 % респондентів.

Заперечення виявляється в ігноруванні проблеми, коли клієнт не вірить, що проблема насправді реальна. Понад 68 % осіб із ніотиновою залежністю виявляють заперечення як психологічний захист.

Проєкція – це вивільнення власних почуттів, думок, бажань, переживань, приписування цих рис іншим людям. За аналогією із запереченням, проєкція є одним з найпоширеніших механізмів психологічного захисту й трапляється в понад 68 % досліджуваних нашої вибірки.

Компенсацію визначають як досягнення альтернативних успіхів в іншій сфері діяльності, вона є одним із трьох найпоширеніших механізмів захисту в межах нашої вибірки.

Гіперкомпенсація – крайній вияв компенсації. Гіперкомпенсація дає змогу особистості досягнути значних успіхів у певній сфері діяльності.

Раціоналізація – це намагання знайти пояснення всьому, що відбувається з особистістю. Раціоналізація притаманна 62,7 % осіб з ніотиновою залежністю.

У чоловіків з ніотиновою залежністю, порівняно із жінками, частіше виявляються такі механізми, як раціоналізація, компенсація, проєкція; у жінок частіше виявляються витіснення, регресія, заміщення та заперечення.

Окремо ми порахували загальну опірність. Коефіцієнт загальної опірності в середньому в групі становить 60,8 %. Загальна опірність жінок незначно перевищує загальну опірність чоловіків із ніотиновою залежністю.

Таблиця 5

Особливості психологічного захисту поліцейських із ніотиновою залежністю¹

Вибірка	Витіснення	Регресія	Заміщення	Заперечення	Проєкція	Компенсація	Гіперкомпенсація	Раціоналізація
Загальна	52,1	54,0	59,1	68,3	68,5	68,2	53,6	62,7
Жінки	57,3	66,3	67,3	74,5	61,7	62,0	59,3	55,6
Чоловіки	47,8	43,8	52,2	63,1	74,1	73,3	48,9	68,6

¹ Під час підрахунку результатів бали було переведено в проценти, а потім обчислено середнє значення за вибірками.

На рис. 2 ми графічно зобразили кореляційні зв'язки між гендерними особливостями й особливостями психологічного захисту в поліцейських із ніотиновою залежністю.

Відповідно до рис. 2, наявний виражений зворотний зв'язок між гендерними особливостями й таким психологічним механізмом, як регресія, що є свідченням того, що фемінні особи більше

схильні до використання регресії в травматичних або стресових ситуаціях. Також наявний виражений прямий кореляційний зв'язок між гендерними особливостями й таким механізмом, як проєкція, що є свідченням домінування проєкції в маскулітних осіб. Це стосується й механізму раціоналізації.

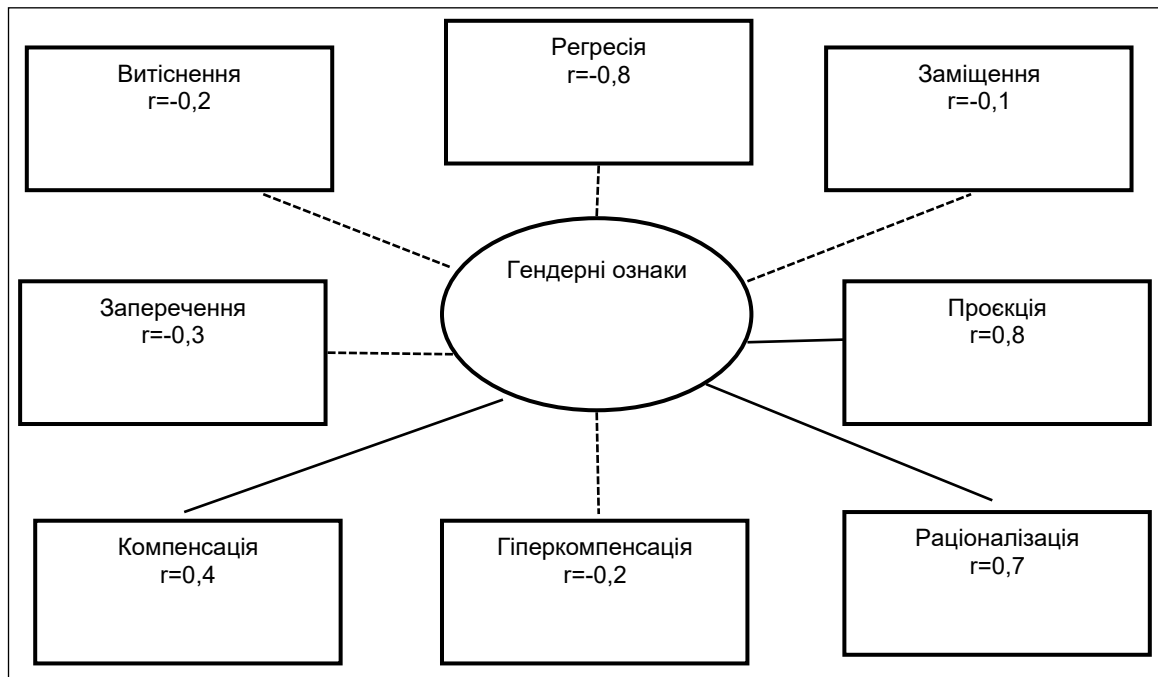

Рис. 2. Кореляційна плеяда, що відображає зв'язки між гендерними особливостями та механізмами психологічного захисту в поліцейських із ніотиновою залежністю

Помірний рівень зворотної кореляції прослідковуємо між запереченням і гендерними ознаками, тобто заперечення частіше виявляється у фемінних осіб; маскулітним особам більше притаманна компенсація.

Висновки

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки: маскулітність виявлено в 63,6 % від загальної кількості досліджуваних, решта характеризуються фемінністю – 36,4 %. Маскулітність виявляють не лише чоловіки, а й жінки, тобто біологічна стать і гендерні ознаки не завжди збігаються.

Кореляційних зв'язків між гендерними ознаками та гендерними стереотипами в поліцейських із ніотиновою залежністю не виявлено.

Індекс агресивності знаходиться в межах зазначеної норми й становить 21,2 бала. Водночас 18,2 % від загального числа досліджуваних характеризуються низьким рівнем індексу агресивності, 12,1 % – високим (високий індекс агресивності мають виключно чоловіки).

У середньому по групі індекс ворожості перевищує встановлену норму й знаходиться в межах 15,1 бала.

Жінки-поліціантки з ніотиновою залежністю частіше відчувають докори сумління та більше схильні до виявів аутоагресії, ніж чоловіки (70,4 та 64,2 бала відповідно).

Оскільки респонденти в межах нашої вибірки характеризуються помірним вираженням індексу агресивності й надмірним вираженням індексу ворожості, можна дійти висновку щодо схильності поліцейських із ніотиновою залежністю до конфліктної поведінки.

Прямий кореляційний зв'язок між гендерними ознаками, рівнем агресивності, індексом ворожості й негативізмом є свідченням того, що незалежно від статевої приналежності маскулітні особи виявляють більше ознак агресивності, порівняно з фемінними. Також спостерігаємо середні показники кореляції між роздратуванням і гендерними особливостями. Кореляція між почуттям провини й гендерними особливостями має зворотний характер, тобто почуття провини більше притаманне фемінним особам.

Наявний виражений зворотний зв'язок між гендерними особливостями й таким психологічним механізмом, як регресія, що є свідченням того, що фемінні особи з ніотиновою залежністю більше схильні до використання регресії в травматичних або стресових ситуаціях. Також наявний виражений прямий кореляційний зв'язок між гендерними особливостями й таким механізмом, як проєкція, що є свідченням домінування проєкції в маскулінних осіб. Це стосується й механізму раціоналізації.

Заперечення частіше виявляється у фемінних поліцейських із ніотиновою адикцією,

маскуліним поліцейським більше притаманна компенсація.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в проведенні порівняльного дослідження гендерних психологічних особливостей поліцейських із ніотиновою залежністю і таких, що ведуть здоровий спосіб життя. Це допоможе виявити наявність певного гендерно-психологічного профілю схильності до ніотинової залежності. Крім того, доцільними є розроблення та апробація програм профілактики залежності та психологічної підтримки працівників поліції.

References

- [1] Bedzai, A.O., & Shcherbyna, O.M. (2019). Women smokers: trends, consequences, and motivations for quitting. *Bulletin of the Lviv State University of Life Safety*, 19, 61-67. DOI: 10.32447/20784643.19.2019.06
- [2] Brown, C.S., & Stone, E.A. (2016). Gender Stereotypes and Discrimination: How Sexism Impacts Development. *Advances in Child Development and Behavior*, 50, 105-133. DOI: 10.1016/bs.acdb.2015.11.001
- [3] Davies, G.E., & Soundy, T.J. (2009). The genetics of smoking and nicotine addiction. *S D Med, Spec No*, 43-49.
- [4] Duncan, A., Heyer, M.P., Ishikawa, M., Caligiuri, S.P.B., Liu, X.A., Chen, Z., Micioni Di Bonaventura, M.V., Elayouby, K.S., Ables, J.L., Howe, W.M., Bali, P., Fillinger, C., Williams, M., O'Connor, R.M., Wang, Z., Lu, Q., Kamenecka, T.M., Ma'ayan, A., O'Neill, H.C., Ibanez-Tallon, I., Geurts, A.M., Kenny, P.J. (2019). Habenular TCF7L2 links nicotine addiction to diabetes. *Nature*, 574(7778), 372-377. DOI: 10.1038/s41586-019-1653-x
- [5] Hampel, R., & Selg, H. (2020). *Freiburger Persönlichkeitsinventar* (9th ed.). Hogrefe.
- [6] Hines, M. (2020). Neuroscience and Sex/Gender: Looking Back and Forward. *Journal of Neuroscience*, 40(1), 37-43. DOI: 10.1523/JNEUROSCI.0750-19.2019
- [7] Hiscock, R., Bauld, L., Amos, A., Fidler, J.A., & Munafò, M. (2012). Socioeconomic status and smoking: a review. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1248(1), 107-123. DOI: 10.1111/j.1749-6632.2011.06202.x
- [8] Hrynchuk, O.I., & Khanetska, T.I. (2024). The influence of gender stereotypes on youth career development. *Spirituality of the individual: methodology, theory and practice*, 1(108), 41-51. DOI: 10.33216/2220-6310/2024-108-1-41-51
- [9] Hrytsai, I.O. (2024). Integration of gender equality into the system of social standards: legal challenges. *Scientific Bulletin of the Dnipro State University of Internal Affairs*, 3, 15-22. DOI: 10.32782/2078-3566-2024-3-02
- [10] Hyde, J.S. (2014). Gender similarities and differences. *Annual Review of Psychology*, 65, 373-398. DOI: 10.1146/annurev-psych-010213-115057
- [11] International classification of diseases for mortality and morbidity statistics (2019). (11th Revision). World Health Organization.
- [12] Klocho, A.M., Borysova, L.V., Pomaza-Ponomarenko, A.L., Udianskyi, M.M., & Kravchenko, Y.O. (2021). On the issue of gender equality in the security and defense sector. *Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series "Public Administration"*, 2(15), 106-116. DOI: 10.52363/2414-5866-2021-2-13
- [13] Kuravska, N. (2018). Gender stereotypes as a source of gender discrimination and sexism. *Collection of scientific papers: psychology*, 22, 55-62. DOI: 10.15330/psp.22.55-62
- [14] Levchenko, L.Yu. (2018). Transformation of masculinity, femininity, and gender roles in the educational space. *Bulletin of Mariupol State University*, 16, 19-25.
- [15] Meyer-Bahlburg, H.F. (2013). Sex steroids and variants of gender identity. *Endocrinology and Metabolism Clinics of North America*, 42(3), 435-452. DOI: 10.1016/j.ecl.2013.05.011
- [16] Mineur, Y.S., & Picciotto, M.R. (2008). Genetics of nicotinic acetylcholine receptors: Relevance to nicotine addiction. *Biochemical Pharmacology*, 75(1), 323-333. DOI: 10.1016/j.bcp.2007.06.010

- [17] Nalyvaiko, L., & Martseniuk, L. (2022). Women's rights and gender equality in Ukraine: problems of theory and practice. *Private and public law*, 1, 61-66. DOI: 10.32845/2663-5666.2022.1.11
- [18] Patterson, J.G., Macisco, J.M., Glasser, A.M., Wermert, A., & Nemeth, J.M. (2022). Psychosocial factors influencing smoking relapse among youth experiencing homelessness: A qualitative study. *PloS One*, 17(7). DOI: 10.1371/journal.pone.0270665
- [19] Pomahaibo, V.M., Berezan, O.I., & Petrushov, A.V. (2024). Genetics of nicotine addiction. *Psychology and personality*, 1, 225-238. DOI: 10.33989/2226-4078.2024.1.298787
- [20] Santoniccolo, F., Trombetta, T., Paradiso, M.N., & Rollè, L. (2023). Gender and Media Representations: A Review of the Literature on Gender Stereotypes, Objectification and Sexualization. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(10). DOI: 10.3390/ijerph20105770
- [21] Savela, Ye.A., & Yaroshenko, A.S. (2019). Issues of gender policy in the national police of Ukraine: theoretical and legal aspects. *Precarpathian Legal Bulletin*, 3(28), 181-185. DOI: 10.32837/pyuv.v1i3(28).345
- [22] Shatrava, S., & Zinchenko, D. (2023). Formation of gender equality in higher education institutions with specific conditions of study. *Gender policy in martial law: legal dimension: collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference*. (pp. 211-215). Odesa: Yurydyka.
- [23] Shvalb, A.Yu. (2019). Peculiarities of gender stereotypes of modern youth of Ukraine. *Current problems of psychology*, 7(48), 211-221.
- [24] Skrypchenko, I.T. (2025). Masculinity, femininity, and their connection with some indicators of aggression in female law enforcement students. *Scientific Journal of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University*, 3K(188), 371-375. DOI: 10.31392/udu-nc.series15.2025.03k(188).90
- [25] Stepaniuk, O., & Melnychenko, O. (2020). *Methodological guide for specialists implementing the standard program for offenders*. Kyiv.
- [26] Thorndike, A.N., & Rigotti, N.A. (2009). A tragic triad: coronary artery disease, nicotine addiction, and depression. *Current Opinion in Cardiology*, 24(5), 447-453. DOI: 10.1097/HCO.0b013e32832ed645
- [27] Torggrimson, B.N., & Minson, C.T. (2005). Sex and gender: what is the difference? *Journal of Applied Physiology*, 99(3), 785-787. DOI: 10.1152/jappphysiol.00376.2005
- [28] Velaskes-Montiell, S. (2019). Masculinity as a factor of psychological well-being of the individual: a cross-cultural study. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 3, 13-21. DOI: 10.32999/ksu2312-3206/2019-3-2

Список використаних джерел

- [1] Бедзай А. О., Щербина О. М. Жінки-курці: тенденції, наслідки та мотивації відмови від куріння. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2019. № 19. С. 61–67. DOI: 10.32447/20784643.19.2019.06
- [2] Brown C. S., Stone E. A. Gender Stereotypes and Discrimination: How Sexism Impacts Development. *Advances in Child Development and Behavior*. 2016. No. 50. P. 105–133. DOI: 10.1016/bs.acdb.2015.11.001
- [3] Davies G. E., Soundy T. J. The genetics of smoking and nicotine addiction. *S D Med*. 2009. Spec No. P. 43–49.
- [4] Duncan A., Heyer M. P., Ishikawa M., Caligiuri S. P. B., Liu X. A., Chen Z., Micioni Di Bonaventura M. V., Elayouby K. S., Ables J. L., Howe W. M., Bali P., Fillinger C., Williams M., O'Connor R. M., Wang Z., Lu Q., Kamenecka T. M., Ma'ayan A., O'Neill H. C., Ibanez-Tallon I., Geurts A. M., Kenny P. J. Habenular TCF7L2 links nicotine addiction to diabetes. *Nature*. 2019. Vol. 574. Issue 7778. P. 372–377. DOI: 10.1038/s41586-019-1653-x
- [5] Hampel R., Selg H. *Freiburger Persönlichkeitsinventar* (9. Aufl.). Hogrefe, 2020.
- [6] Hines M. Neuroscience and Sex/Gender: Looking Back and Forward. *J Neurosci*. 2020. No. 40 (1). P. 37–43. DOI: 10.1523/JNEUROSCI.0750-19.2019
- [7] Hiscock R., Bauld L., Amos A., Fidler J. A., Munafò M. Socioeconomic status and smoking: a review. *Ann N Y Acad Sci*. 2012. No. 1248. P. 107–123. DOI: 10.1111/j.1749-6632.2011.06202.x
- [8] Гринчук О. І., Ханецька Т. І. Вплив гендерних стереотипів на кар'єрний розвиток молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2024. № 1 (108). С. 41–51. DOI: 10.33216/2220-6310/2024-108-1-41-51
- [9] Грицай І. О. Інтеграція гендерної рівності в систему соціальних стандартів: правові виклики. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024 № 3. С. 15–22. DOI: 10.32782/2078-3566-2024-3-02

- [10] Hyde J. S. Gender similarities and differences. *Annu Rev Psychol.* 2014. No. 65. P. 373–398. DOI: 10.1146/annurev-psych-010213-115057
 - [11] International classification of diseases for mortality and morbidity statistics (11th ed.). World Health Organization, 2019.
 - [12] Ключко А. М., Борисова Л. В., Помаза-Пономаренко А. Л., Удяньський М. М., Кравченко Є. О. Щодо питання гендерної рівності сектору безпеки та оборони. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2021. № 2 (15). С. 106–116. DOI: 10.52363/2414-5866-2021-2-13
 - [13] Куравська Н. Гендерні стереотипи як джерело гендерної дискримінації та сексизму. *Збірник наукових праць: психологія*. 2018. № 22. С. 55–62. DOI: 10.15330/psp.22.55-62
 - [14] Левченко Л. Ю. Трансформація маскулінності, фемінності та гендерних ролей в освітньо-виховному просторі. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2018. № 16. С. 19–25.
 - [15] Meyer-Bahlburg H. F. Sex steroids and variants of gender identity. *Endocrinol Metab Clin North Am.* 2013. No. 42 (3). P. 435–452. DOI: 10.1016/j.ecl.2013.05.011
 - [16] Mineur Y. S., Picciotto M. R. Genetics of nicotinic acetylcholine receptors: Relevance to nicotine addiction. *Biochem Pharmacol.* 2008. No. 75 (1). P. 323–333. DOI: 10.1016/j.bcp.2007.06.010
 - [17] Наливайко Л., Марценюк Л. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 61–66. DOI: 10.32845/2663-5666.2022.1.11
 - [18] Patterson J. G., Macisco J. M., Glasser A. M., Wermert A., Nemeth J. M. Psychosocial factors influencing smoking relapse among youth experiencing homelessness: A qualitative study. *PLoS One*. 2022. No. 17 (7). DOI: 10.1371/journal.pone.0270665
 - [19] Помагайбо В. М., Березан О. І., Петрушов А. В. Генетика ніотинової залежності. *Психологія і особистість*. 2024. № 1 (25). С. 225–238. DOI: 10.33989/2226-4078.2024.1.298787
 - [20] Santoniccolo F., Trombetta T., Paradiso M. N., Rollè L. Gender and Media Representations: A Review of the Literature on Gender Stereotypes, Objectification and Sexualization. *Int J Environ Res Public Health*. 2023. No. 20 (10). DOI: 10.3390/ijerph20105770
 - [21] Савела Є. А., Ярошенко А. С. Питання гендерної політики у національній поліції України: теоретико-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3 (28). С. 181–185. DOI: 10.32837/ryuv.v1i3(28).345
 - [22] Шатрава С., Зінченко Д. Формування гендерної рівності в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 черв. 2023 р.). Одеса : Юридика, 2023. С. 211–215.
 - [23] Швалб А. Ю. Особливості гендерних стереотипів сучасної молоді України. *Актуальні проблеми психології*. 2019. № 48. С. 211–221.
 - [24] Скрипченко І. Т. Маскуліність, фемінність та їх зв'язок з деякими показниками агресії у студенток-правоохоронців. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2025. № 3 К (188). С. 371–375. DOI: 10.31392/udu-nc.series15.2025.03k(188).90
 - [25] Методичний посібник для фахівців, які впроваджують Типову програму для кривдників / автор.-упоряд.: О. Степанюк, О. Мельниченко. Київ, 2020. 316 с.
 - [26] Thorndike A. N., Rigotti N. A. A tragic triad: coronary artery disease, nicotine addiction, and depression. *Curr Opin Cardiol.* 2009. No. 24 (5). P. 447–453. DOI: 10.1097/HCO.0b013e32832ed645
 - [27] Torggrimson B. N., Minson C. T. Sex and gender: what is the difference? *J Appl Physiol.* 2005. No. 99 (3). P. 785–787. DOI: 10.1152/japplphysiol.00376.2005
 - [28] Веласкес-Монтіель С. Маскуліність як чинник психологічного благополуччя особистості: крос-культурне дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 3. С. 13–21. DOI: 10.32999/ksu2312-3206/2019-3-2
-

KAZMIRENKO Liudmyla

PhD in Psychology, Professor, Professor of the Psychology Department of the Educational and Scientific Institute of Law and Psychology of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5830-307X>;

VLASENKO Sofiia

PhD in Psychology, Associate Professor, Senior Researcher of the Research Laboratory on the Problems of Law Enforcement Management and its Psychological Support of the Educational and Scientific Institute of Postgraduate Education of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3645-9599>;

MARTENKO Oleksandr

PhD in Law, Associate Professor, Professor of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0128-8387>

Gender Psychological Characteristics of Police Officers with Nicotine Addiction

Abstract. The study focuses on the analysis of gender-related psychological characteristics of police officers with nicotine addiction. Nicotine dependence among law enforcement personnel is a significant medical and psychological issue that affects the efficiency of professional activity and occupational reliability. Special attention is given to the examination of gender differences in the manifestations of police officers with nicotine dependence, determined by variations in stress-coping strategies, motivational attitudes, and psycho-emotional reactions. The purpose of the article is to conduct an empirical study of the gender and psychological characteristics of the National Police of Ukraine officers who are dependent on tobacco smoking. The methodological basis includes the principle of determinism as well as systemic and acmeological approaches. The study examines the distinction between the concepts of "sex" and "gender," the presence of gender stereotypes, the tendency toward aggressiveness, and the characteristics of psychological defense mechanisms. The empirical study (n=99) revealed that 63.3% of respondents exhibit masculine traits, while the rest display feminine ones; gender does not always coincide with biological sex. Female officers with nicotine addiction demonstrate stereotypes more frequently than male officers. Masculine police officers are characterized by higher aggressiveness and hostility, while feminine ones show a stronger sense of guilt. The most typical psychological defense mechanisms include denial, projection, compensation, and rationalization; rationalization and projection prevail among masculine individuals, while regression is more characteristic of feminine ones. Correlational links were established between the level of aggressiveness, defense mechanisms, and gender characteristics of police officers. The obtained results have practical value for developing differentiated psychological support and addiction prevention programs, as well as for improving the system of psychological assistance in the National Police of Ukraine.

Keywords: police officer; biological sex; gender; nicotine addiction; gender stereotype; aggressiveness; psychological defense.